

Real Academia de Buenas Letras**DE BARCELONA**

ENERO A MARZO DE 1913

NOTES NUMISMATIQUES**MONEDAS D'IBIÇA**

Don Alvar Campaner, en sa «Numismática Balear» (Palma de Mallorca-1879), catalogà totes les monedes encunyades en la illa d'Ibiza llavors conegudes, axí les corresponents a la Edat Antiga com les corresponents a la Edat Moderna.

Respecte de les primeres, reuní quasi tot lo que sobre elles s'havia escrit ab anterioritat, y s'afermà en la opinió, per ell ja abans sustentada, de que les dites monedes no havien sigut encunyades en la illa d'Ibiza, sinó més probablement en la de Menorca, opinió que no seguien Berlanga, Zobel, ni Hubner, y que rectificà més endavant en l'«Indicador Manual de la Numismática Española» (1891), per haver tingut conexement de diferents troballes realitzades a la illa d'Ibiza, fet que destruhia l'argument capdal y quasi únic per ell aduhit en contra de la seva atribució a n'aquesta illa.

Respecte de les segones, se limità a descriure y classificar los exemplars de que tingué notícia, planyentse repetidament de que haguessin resultat infructuoses les gestions que practicà pera proporcionar-se sobre elles noves documentals que poguessin ilustrar llur estudi.

Nosaltres en aquest punt hem sigut més afortunats, donchs al buscar en l'Arxiu de la Corona d'Aragó documents pera l'estudi de les monedes catalanes, la casualitat n'ha posat en nostres mans alguns referents a les monedes d'Ibiza dels segles XVI y XVII, que a més d'ésser inèdits no dexen de contenir notícies interessants.

Donar a conèixer aquests documents y, además, algunes monedes ibicenques fins al present no descrites que sapiguem y que's conserven en coleccions numismàtiques de Barcelona o han sigut fotografiades en les làmines que acompanyen l'obra del senyor Romàn y Calvet «Nombres é importancia arqueológica de las Islas Pythiusas» (Barcelona 1906), será l'objecte d'aquesta nota, que's dividirà en dos para-

grafs; lo primer dedicat a les monedes de la Edat Antiga, y'l segón a les de la Edat Moderna (1).

I (2)

Dit senyor Campaner classifica les monedes d'Ibica de la Edat Antiga en tres series o seccions: primera, monedes púniques; segona, monedes bilingües, y tercera, monedes llatines. Les de la primera serie, que són sens dubte les més antigues, les subdivideix en monedes de plata y en monedes de coure, y aquestes derrerres, per sos tipus, en monedes que porten grabat en l'anvers un cabir y en lo revers un bou embestint; en monedes que porten grabat en l'anvers y en lo revers un cabir, y en monedes que porten grabat en l'anvers un cabir y en lo revers una llegenda en lletres púniques partida en dos ratlles horitzontals, escrita, en les més antigues com el n. 1; en les subsegüents com el n. 2, y en les més modernes com el n. 3, ab la varietat de tenir la forma n. 7 les dos primeres lletres de la segona ratlla en alguns pochs exemplars. Les de plata són totes d'un mateix tipu: cabir en l'anvers y en lo revers bou caminant, a la dreta en les de mòdul de 23 y de 11 mil·límetres, y a la esquerra en les de mòdul de 15 mil·límetres.

De les de la primera serie en publica vint y tres varietats (tres de plata y les altres de coure), consistents quasi totes en les lletres púniques isolades o en los símbols posats en lo camp de les monedes de la cara en que aquestes porten grabat lo cabir.

A dites vint y tres monedes, y a una de coure de tipu igual a les de plata de quina existencia dona rahó lo mateix senyor Campaner en la plana 23 del «Indicador», podèm afegirhi les següents:

1. *Anv.*—Cabir sobre ratlla, a la dreta un glòbul o punt: orla linial.

Rev.—Bou caminant, a la esquerra, sobre ratlla: orla linial.

Plata. D. 15 mil·límetres. Romàn, l. XLV, n. 8.

2. *Anv.*—Cabir: orla de punts.

(1) Del senyor Campaner, a més de la «Numismática Balear», interessa consultar son «Estudio sobre las monedas de Insula Augusta y Ebusus», publicat en l'obra de D. Antoni Delgado «Ensayo de clasificación de las monedas autónomas de España». En ell estàn descrites més detalladament les monedes d'Ibica de la Edat Antiga.

Lo senyor Romàn no descriu ni classifica les monedes fotografiades en son llibre, potser perquè's proposava ferho més endavant, com sembla despondres d'algunes de les seves paraules; se limita a justificar plenament que se'n troben y se n'han trobat a Ibica ab abundancia, a dir alguna cosa sobre'ls seus tipus y llegenda, y sembla atribullshi una antiguitat que estàn molt lluny de tenir. En quant a les fotografiades, són quasi totes les aparegudes en algunes de les troballes de que dona compte, y, per lo mateix, n'hi ha moltíssimes de repetides y, lo que és pitjor, de mal conservades (o mal fotografiades), que no permeten distingir bé tots los detalls. Nosaltres, pera descriure d'elles les que no eren publicades o no hem vist en alguna colecció, nos hem concretat a les que hem cregut veure bé, prescindint de les altres. Es, donchs, molt fàcil que'ns hagi escapat alguna varietat.

(2) Pera suplir la falta de tipus d'impremta, reunim en la següent taula les llegendes,

Rev.—Bou embestint, a dreta, sobre ratlla: orla de punts.

Coure. D. 10 mil. Romàn, l. XIX, n. 9; Col. de l'autor
(pes 1'20 gr.)

3. *Anv.*—Cabir: orla de punts.

Rev.—Igual a l'anvers.

Coure: D. 16 a 18 mil. Romàn, l. XXIII, n. 3; Col. de
l'autor (pes 2'80 gr.)

4. *Var.*—Com lo n. 3, y ademés en lo camp de l'anvers y del revers,
a la esquerra, la lletra n. 12.

Col. de l'autor (pes 2'70 gr.)

lletres isolades, xifres y símbols de que's fa menció en lo text. Aquest se referirà sempre que
convinga al número ab lo qui hom senyalat cada una de dites llegendes, lletres, xifres o
símbols.

Llegendes

YN92F
CHH

1

XN92F
CHH

2

XN92X
CHH

3

XN92X
CHH

4

YN92F

5

XN92X

6

Λ Λ F Y X X N 9 2 H

7

8

9

10

11

12

13

14

15

Y F H A 4 H CHH HHHH

16

17

18

19

20

21

22

23

Símbols

24

25

26

27

28

29

30

5. *Var.*—Com lo n. 3, y además en lo camp de l'anvers y del revers, a la esquerra, la lletra n. 9.
Romàn, l. XXII, n. 25; Col. de l'autor (pes 2'50 gr.)
6. *Var.*—Com lo n. 3, y además en lo camp de l'anvers y del revers, a la esquerra, la lletra n. 15.
Romàn, l. XXIV, n. 33; Col. del autor (D. 15 mil.: pes 2'50 gr.)
7. *Var.*—Com lo n. 3, y además en lo camp de l'anvers y del revers, a la esquerra, lo símbol n. 24.
Romàn, l. XXII, n. 31 y l. XXV, ns. 5, 31, etc.; Col. de l'autor (D. 15 mil.: pes 2'50 gr.)
8. *Var.*—Com lo n. 3, y además en lo camp de l'anvers y del revers, a la esquerra, lo símbol n. 27.
Romàn, l. XXIV, n. 35; Col. de l'autor (pes 4 gr.)
9. *Var.*—Com lo n. 3, y además en lo camp de l'anvers y del revers, a la esquerra, lo símbol n. 25.
Romàn, l. XXII, ns. 12, 14, etc., l. XXIII, ns. 15, 36, etcètera; Col. de l'autor (pes 3'20 gr.)
10. *Var.*—Com lo n. 3, y además en lo camp de l'anvers y del revers, a la esquerra, lo símbol n. 26.
Romàn, l. XXII, n. 22, l. XXIII, ns. 14, 17, 25, 35 y l. XXIV, n. 20; Col. de l'autor (pes 2'10 gr.)
11. *Var.*—Com lo n. 3, y además en lo camp, a la esquerra y en una sola de les cares de la moneda lo símbol n. 30.
Col. de l'autor (D. 15 mil.: pes 2'50 gr.)
12. *Var.*—Com lo n. 3, y además en lo camp de l'anvers y del revers a la esquerra, lo símbol n. 28.
Romàn, l. XXIV, n. 28.
13. *Anv.*—Cabir, a la esquerra la lletra n. 13; orla de punts.
Rev.—Igual a l'anvers.
Coure: D. 11 mil. Vidal Quadras, Catàlech, l. I. n. 1.
14. *Anv.*—Cabir, a la esquerra la lletra n. 12; orla de punts.
Rev.—Llegenda n. 1; orla de punts.
Romàn, l. XLVI, n. 17 y l. XLVIII, n. 9; Col. de l'autor (D. 21 mil.: pes 5'15 gr.)
15. *Anv.*—Cabir, a la esquerra la lletra n. 14, a la dreta la n. 13; orla de punts.
Rev.—Igual al del n. 14.
Romàn, l. L, n. 21; Col. de l'autor (D. 21 mil.: pes 7'20 gr.)
16. *Anv.*—Cabir, a la esquerra palma, a la dreta la lletra n. 16; orla de punts.
Rev.—Igual al del n. 14.
Romàn, l. XLVI, n. 11 y l. XLVIII, n. 20; Col. de l'autor, (D. 20 mil.: pes 6'20 gr.)

17. *Anv.*—Cabir, a la esquerra lletra y símbol n. 29; orla de punts.
Rev.—Igual al del n. 14.
 Romàn, l. XLVIII, n. 18.
18. *Anv.*—Cabir, a la esquerra la lletra n. 17; orla de punts.
Rev.—Igual al del n. 14.
 Romàn, l. XLVII, n. 3 y l. L, ns. 8 y 10.
19. *Anv.*—Cabir, a la esquerra la lletra n. 18; orla de punts.
Rev.—Igual al del n. 14.
 Romàn, l. XLVII, n. 16 (D. 22 mil.)
20. *Anv.*—Cabir, a la esquerra la lletra n. 19; orla de punts.
Rev.—Igual al del n. 14.
 Romàn, l. XLIX, n. 9 (D. 22 mil.)
21. *Anv.*—Cabir, a la esquerra la lletra n. 20; a la dreta (?); orla de punts.
Rev.—Igual al del n. 14.
 Romàn, l. XLVI, n. 12 (D. 22 mil.)
22. *Anv.*—Cabir, a la esquerra les lletres ns. 8 y 21; orla de punts.
Rev.—Llegenda n. 2; orla de punts.
 Romàn, l. XLVI, n. 1.
23. *Anv.*—Cabir, a la esquerra la lletra n. 12; orla de punts.
Rev.—Igual al del n. 22.
 Romàn, l. XLIX, n. 7 (D. 22 mil.)
24. *Anv.*—Cabir, a la esquerra les lletres ns. 10 y 21; orla de punts.
Rev.—Igual al del n. 22.
 Romàn, l. XLVII, n. 10.
25. *Anv.*—Cabir, a la esquerra palma, a la dreta la lletra n. 16; orla de punts.
Rev.—Llegenda n. 3; orla de punts.
 Romàn, l. XLV, n. 3.
26. *Anv.*—Cabir, a la esquerra la lletra n. 14, a la dreta palma; orla de fulles.
Rev.—Llegenda igual a la del n. 25.
 Romàn, l. XLVI, n. 7.
27. *Anv.*—Cabir; orla de punts.
Rev.—Llegenda n. 4; orla de punts.
 Romàn, l. XLV, ns. 2, 4 y 6.

De la segona serie, o sia de les bilingües, que són totes de la època imperial romana, en publica lo senyor Campaner quatre exemplars: dos, variats, de Tiberi; un de Caligula, y un que té la llegenda esborrada, però que per lo dibuix del cap que porta sospita si és de l'emperador Claudi. Lo senyor Romàn, en la làmina LII, n. 2, del sen citat llibre, en dona una altre varietat de Tiberi, y és la següent:

28. *Anv.*—TI CAES AVG PP, cap de Tiberi a dreta; orla de punts.
Rev.—INS AVG y llegenda n. 6: Cabir; orla de punts.
 Coure; D. del flan, 21 mil.: de la orla, 17 mil.

De la tercera serie, ab llegenda esclusivament llatina, no conexèm més monedes que les dos que descriu lo senyor Campaner, encunyades probablement en temps de la República romana y anteriors, per lo mateix, a les de la segona serie.

La atribució a la illa d'Ibiça de les monedes de la primera y de la segona serie, ve justificada per la llegenda ètnica que porten algunes d'elles, y en les demés per lo tipu característich del Cabir, igual al que's veu grabat en les que porten llegenda.

La llegenda ètnica n. 5, se llegeix MSHIA, y suplinthi les vocals AIBuSiM, o sia quasi lo mateix que la llegenda EBVSITANV, [moneda] *dels ebusitans*, que porten les monedes llatines de la tercera serie.

La figura grabada com a tipu principal en l'envers o en lo revers, y en les de coure de mòdul mitjà en l'anvers y en lo revers, de totes les monedes de la serie púnica y de la bilingüe, que hem qualificat de característica de les monedes d'Ibiça per no estar representada, que sapiguèm, en cap altre moneda de la Edat Antiga, la constitueix un home nano y rebassut, ajupit y ab les cames axerrancades, de vegades nu y de vegades vestit ab una curta faldilleta, y quasi sempre ab barba; porta al cap un petit birret adornat ab tres raigs o plumes, té axecat ab la mà dreta un martell o massa y se li enroscà per lo braç esquerra una serp. En les monedes està posat de cara, apoyantse en les més antigues sobre una ratlla, y presentantse en les més modernes més redreçat y ab més complerta vestidura. Aquesta estranya figura és reputada per los numismates com la representació d'un dels vuyt Cabirs, divinitats d'origen asiàtic venerades per los cartaginesos: solament que no estan conformes en quin dels vuyt és lo representat, decantantse los més a *Esmoun*, l'octau, identificat per los grechs ab Esculapi, altres al segon, identificantlo ab lo Bes egipci, y altres al primer, Baal o Moloch.

Si a n'aquests elements de judici s'hi afegeix lo fet d'haverse trobat d'uns quants anys ençà a la illa d'Ibiça nombrosos exemplars de les monedes que'ns ocupen, especialment dels de la serie púnica, fet del qui dona rahó lo senyor Romàn comprovantlo ab la reproducció fotogràfica de moltes de les monedes trobades, y además lo dato històrich del predomini cartaginès en la illa desde mitjans del segle VI abans de la nostra Era fins a la seva subjecció definitiva a la influència romana al començ de l'últim quart del segle II, resultarà que tots los criteris numismàtics concorden pera la atribució a Ibiça d'aquestes monedes, y quedaran esvahides totes les dificultats que a tal atribució s'havien oposat.

Respecte al tipu del bou parat o caminant, que figura en lo revers de les monedes de plata y en una de coure com a tipu principal, ja fa notar En Zobel que és freqüent en monedes del mitjorn d'Espanya, y se'l veu també en monedes de la Tingitania; y en quant al bou embes-

tint, és, sens dubte, un tipu que ls cartaginesos copiaren del monedatge grech, donchs se'l troba en monedes del Epirus, de Thurium, de Marsella, de Empories, etc., y ademés de les d'Ibica figura en altres monedes púniques del Nort d'Àfrica descrites per Muller (1). No's pot, donchs, admetre la singular hipòtesis del senyor Romàn, de que les monedes ibicenques que porten lo tipu del bou embestint no estiguessin destinades a la circulació y fossin com una especie de medalles més o menys relacionades ab els ritus o cerimonies funeraries dels ibicenchs. Lo fet d'haverse trobat en sepultures totes o quasi totes les que coneguèl senyor Romàn, no proba més sinó que eren les que corrien quan se verificaren los enterraments en los qui foren trobades.

Los símbols o tipus accessoris grabats al camp al costat dels principals, tenen, segons Muller, una significació de caràcter general nacional o relligiosa. En les monedes que publiquem, n'hi ha quatre que no figuren en les que descriu lo senyor Campaner: lo corn de la abundància (n. 27), la flor de *lotus* (n. 26), una flor de quatre fulles, que podria ser aximateix una flor de *lotus* oberta y vista per sobre (n. 25), y finalment lo que presenta la forma n. 24. Aquest darrer se veu també en monedes púniques de la Numidia, en les d'altres illes del Mediterrani occidental y en monedes y inscripcions lapidaries de Cartago. En Muller diu que la major part de les esteles en que hi compareix estan dedicades a Baal; creu representa la imatge d'aquest com a deu solar y en alguna ocasió la de Tanith, o Astarté cartaginesa, y l'estima un símbol relligiós peculiar dels fenicis o cartaginesos. La flor de *lotus*, quina filiació egípcia és ben coneguda, constitueix una proba més de la influencia egípcia en l'art cartaginès posada de manifest darrerament per les excavacions fetes a Cartago.

Més difícil és precisar la significació de les lletres isolades o aparellades que, com los símbols y de vegades en companyia d'aquests, se veuen en lo camp d'algunes monedes ibicenques. No's poden considerar com inicials del nom del lloch hont s'encunyaren les monedes, donchs són molt freqüents en les que porten íntegra la llegenda ètnica AIBUSIM: tampoch creyem probable que ho sien dels llochs hont era admesa la seva circulació, com presum En Berlanga (2), per ser moltes en nombre, y ens decantem al parer dels qui les aprecien com contrasenyes monetaries indicatives dels noms dels magistrats que intervingueren en la encunyació, o potser millor dels qui grabaren los cunys de les monedes o dels encarregats d'encunyarles. De tots modos, és aquest un punt sobre lo qui no s'ha dit la última paraula.

(1) L. Muller, *Numismatique de l'ancienne Afrique* (Copenhague, 1862. A n'aquesta obra nos referim sempre que mencionem lo nom del seu autor).

(2) A més del treball que cita En Campaner, lo senyor Rodríguez de Berlanga tornà a parlar ab algú deteniment de les monedes antigues d'Ibica en la Introducció del seu llibre «*Los bronces de Lascuta, Bonanza y Aljustrel*». També'n diu quelcom lo Sr. Hübner, en sos «*Monumenta linguae ibericae*».

Dos extrems ens queden encara per tocar ab referència a les monedes antigues d'Ibica. Lo de la seva classificació cronològica y lo del sistema monetari per lo qui foren tallades.

En numismàtica se reputen en general com més antigues les monedes anepígrafs o que no porten llegenda. En aquest concepte, les monedes d'Ibica de plata y les de coure ab lo revers del bou són les més antigues encunyades en la illa; però ¿en quina època va començar la seva encunyació? Respecte de les de plata tenim un antecedent que pot ilustrarnos, y és la troballa d'una didrachma de Ebusus, juntament ab una didrachma de Cartago y ab una drachma d'Empories del tipu del cavall parat al revers segons Mr. Heiss, o juntament ab dos drachmes d'Empories del predit tipu y ab tres de Rhoda segons lo senyor Zobel. D'aquest antecedent, Heiss en deduïeix que la moneda de plata d'Ebusus se degué encunyar pròximament quan se va començar la segona guerra púnica, envers l'anys 218 a. d. J., y En Zobel que la seva encunyació és coetania o poch posterior al de les primeres drachmes d'Empories y de Roses (1). Com En Heiss y En Zobel discorden en la qüestió de fet y arriben per conseqüència a conclusions molt diferents, nosaltres, en la necessitat d'obtar per una o altra d'elles, ho fem per la d'En Zobel, apoyantnos en la consideració de que al començar la segona guerra púnica Empories feya ja molts anys havia dextat d'encunyar drachmes ab lo tipu del cavall parat. Admesa, donchs, la coetaneïtat o quasi coetaneïtat de les drachmes més antigues d'Empories y de la didrachma d'Ibica, congecturèrem que la encunyació d'aquesta degué començar en los darrers anys del segle IV o primers del tercer abans de la nostra Era.

A la encunyació de les monedes de plata, degué seguir la de les coure del mateix tipu y la de les que porten per tipu del revers lo bou embestint, que no solament són anepígrafs, sinó que, ademés, són més escasses y d'un pes lleugerament més fort que les de coure dels altres tipus: y després, ben entrada ja la segona meytat del segle III, les de mòdul mitjà y petit ab lo Cabir en l'anvers y en lo revers, y les de mòdul gran ab llegenda ètnica, aquelles en general de fàbrica més esmerada que la d'aquestes.

La encunyació de les de mòdul major ab llegenda ètnica va durar molt temps, potser fins a la derrota dels balears per Metellus en 123 a. d. J., y en ella poden distingirse tres períodes successius: primer, les que mostren les lletres *a* y *m* de la llegenda, de forma antiga, çò és, com los ns. 8 y 9; segón, les que mostren la *m* de forma moderna, çò és com el n. 10, y tercer, les que mostren la *a* y la *m* de forma moderna, çò és, com los ns. 11 y 10.

De la classificació cronològica de les imperials bilingües no cal

(1) J. Zobel de Zangraniz. «*Estudio histórico de la moneda antigua española*»

parlarne, puig venen datades per lo temps que va durar lo govern dels emperadors romans quina esfigie porten grabada en l'anvers; però no passa lo mateix ab les dos llatines de tipus totalment diferents als que's veuen en les altres monedes ebusitanes. D'elles diu lo senyor Campaner, creyèm que ab acert, que per no portar cap nom ni distintiu imperial s'han de presumir encunyades abans del començ de l'imperi romà y sempre ab posterioritat a la conquesta de les Balears per Metellus.

Passant al darrer extrem, axò és, al sistema monetari al qui corresponen aquestes monedes, no trobèm dificultat en admetre que les de plata són del sistema que En Vázquez Queipo califica de olímpich, o bé del que'l senyor Zobel califica de púnich-sicilià, donchs la diferencia de l'un a l'altre resulta insignificant (4'96 y 5 gr. o 5 y molt poch més, la drachma).

En aquest sistema, les monedes de plata de 22 mil. de diàmetre y de pes 10 grams representen la didrachma, les de 15 mil. y 2'50 a 2'59 grams (pes mitg) representen lo triòbol o mitja drachma, y la de 11 mil. y 1'48 gr. (única coneguda) representa lo trihemíobol, o sia la meytat de la precedent y la octava part de la peça major.

Les peces de coure necessàriament havien d'estar relacionades ab les de plata; però és molt difícil averiguar aquesta relació y'l valor que representaven, per la gran desigualtat ab que estàn tallades. Les que porten la llegenda ètnica, mostren a sota d'aquesta les xifres n. 22 equivalents a 10+20+20 total 50, que no poden apreciarse més que com indicació del seu valor ab relació ab altres peces, al igual que com indicatives de valor relatiu són apreciades les xifres n. 21 (=20) y n. 23 (=25), que's veuen en algunes monedes de Cartago. Lo senyor Muller observa que les xifres posades en monedes d'un determinat metall fan relació a una unitat diferenta que les posades en un altre metall: axí aprecia la xifra n. 21 (=20), que porten dos mitjos staters d'or de Cartago, com significativa de que aquestos valien 20 drachmes de plata, y la xifra n. 23 (=25), posada en una didrachma de la mateixa població, com significativa de que aquesta valia 25 peces de coure de les que pesaven de 21 a 26 grams (tetracalchs): estimant la relació de la plata ab lo coure en la proporció de 1 : 60, lo que dona pera lo calch un pes entre 5 y 6 gr., que és, afegeix, lo que acostumava a tenir lo calch grech. Fent aplicació d'aquestes consideracions a la xifra n. 22 (=50), grabada en les monedes de coure d'Ibica de major mòdul, y adoptant com aproximada la relació 1 : 60 entre la plata y lo coure, tenim que la didrachma ibicenca, de pes 10 grams, equivaldria a 600 gr. de coure, los quals, partits per 50, donarien una peça monetària de coure de 12 grams de pes: pes al qual no arriben ni s'hi acosten de bon troç les monedes de coure d'Ibica més pesantes, y que és més propi del dicalch que del calch. No podem admetre, per consegüent, la hipòtesis d'En Zobel de que la tal xifra indiqui que 50 mone-

des de les que la porten equivalien o representaven lo valor de la moneda de plata d'Ibiça de 10 grams de pes. Nosaltres opinem que la xifra 50 fa relació a la drachma de plata, de pes 4'96 a 5'06 grams, o sia a la peça de plata meytat de la que pesa 10 gr., la qual, encara que al present no consta s'hagués encunyat a Ibiça, s'encunyà a Empories y a Roses, quines monedes de plata eren del mateix sistema monetari que les d'Ibiça. Efectivament: la drachma olímpica de plata devia equivaldre pròximament a 300 grams de coure, que partits per 50 donen una peça monetaria de coure de pes 6 grams, pes molt aproximat, com veurèm, al terme mitg del que tenen les monedes d'Ibiça de coure de mòdul major marcades ab la xifra 50. Ademés, se pot aduhir en favor de la nostra opinió lo fet de que la drachma grega (com la cartaginesa) valia sis òbols, y cada òbol vuyt calchs de coure; lo que dona, pera la drachma, quaranta vuyt calchs, quantitat que s'acosta molt a 50, que és la xifra grabada en les monedes qu'ns ocupen.

Molt podria contribuir a l'aclariment del punt que estudiem, lo coneixement del pes de les monedes de coure d'Ibiça ab marca de valor o sense ella y fixantse en la seva successió cronològica: d'ell en resultaria, ab alguna seguretat, lo seu pes mitg, pera relacionarlo ab el de les monedes de plata; però les notícies que fins ara ne tenim són per tot extrem deficientes. Lo senyor Campaner no dona'l pes individual de les monedes de coure que publica y's limita a senyalarlo per grups de monedes, sense indicar si pren per patró les de pes major o bé el promitg resultant de les de cada grupu. Dels quatre grups en que divideix les de mòdul major ab marca de valor, atribueix a les del primer lo pes (certament exagerat) de 8'30 gr.; a les del segon lo de 5'05 gr.; a les del tercer lo de 5'50 gr.; y a les del quart lo de 7'40 gr.; resultant com a promitg de tots ells lo de 6'81 gr. Lo senyor Berlanga anota el pes de divuyt monedes ibicenques, també de les ab marca de valor, que varia entre 4'70 y 7'70 gr., y dona un promitg de 5'97 gr. Lo pes de les sis que figuren en nostra petita colecció és lo següent:

D. 21 a 22 mil.—Primer periode.—Pes: 5'15 gr.					} pes mitg 6'38 gr.
»	»	»	»	» 6'20 »	
»	»	»	»	» 6'35 »	
»	»	»	»	» 7'20 »	
»	»	»	»	» 7'20 »	
»	»	Tercer periode		» 6'20 »	

Encara que aquest pes és un poch major del que correspònd al calch grèch, és sempre molt superior al del dicalch; haventse de tenir present que la drachma olímpica era més pesanta que la dels altres sistemes monetaris d'us més general en la antiguitat, y per lo mateix que'l calch corresponent a la dita drachma havia de ser també més pesant que'l corresponent a les altres drachmes.

De tot lo que acabem de manifestar ne deduhim que les monedes

púniques d'Ibica ab la xifra 50 per marca de valor, són calchs, quin pes normal, de poch més de 6 grams, anà disminuint, quedant reduït a poch més de 5 grs. en les derrerres encunyacions.

Comparant ab aquestes peces les de mòdul de 15 a 17 mil., resulta que les del tipu del bou embestint pesen 3 gr., tant una que'n possehim com la que publica'l Sr. Campaner, y representen, per consegüent, lo mitg calch, meytat de les de mòdul major. Igual valor representen les del mateix mòdul ab lo Cabir en l'anvers y'l revers: si bé han de reputarse en general com encunyades ab posterioritat a les del bou embestint, perquè, exceptuantne una que altre de pes evidentment sobrat, quasi cap arriba als 3 grams. Lo senyor Campaner dona, pera les tres que publica, lo pes de 2'70 gr.: entre les pesades per en Berlanga n'hi figura una de 2'24 gr., y les dotze de nostra colecció tenen lo pes següent:

2'80 gr.	2'50 gr.	2'00 gr.	2'10 gr.
2'30 »	2'30 »	4'00 »	2'65 »
2'70 »	2'30 »	3'20 »	2'50 »

que dona un promitg de 2'61 grams.

De les de mòdul més petit, 11 mil., poca cosa podèm dirne, donchs se'n conexen poquíssims exemplars. La del bou embestint de la nostra colecció, pesa 1'20 grs., y una ab lo Cabir en l'anvers y en lo revers, 1'30 gr.: a les dos del darrer tipu que publica, lo senyor Campaner les hi senyala'l pes de 1'80 gr. Donats aquests pesos, és molt probable que sien quarts de calch.

En resum, les diferents monedes púniques encunyades a Ibica ab relació al seu valor són, al nostre concepte, les següents:

PLATA			COURE		
Didrachma (Pes normal 10 gr.)	Triòbol (2'50)	Tribemiòbol (1'25)	Calch (6'00)	Mitg calch (3'00)	Quart de calch (1'50)
1	4	8	100	200	400
	1	2	25	50	100
		1	12'50	25	50
			1	2	4
				1	2
					1

Finalment, l'anàlisis d'un calch de coure, de 6'60 gr. de pes, donà al senyor Zobel aquest resultat:

Coure	856 mil·lèsimes
Estany	102 »
Plom	29 »
Zinc	13 »

II

Durant la Edat Mitjana, la moneda que corria a Ibiça era la encunyada en la seca reyal de Mallorca, a quin regne pertanyia la illa; però en la Edat Moderna, en temps dels reys de la Casa d'Austria, Ibiça tornà a tenir moneda propria. Les primeres monedes ibicenques d'aquesta època que's conexen són de Carles I, y per axò atribueix lo senyor Campaner a aquest rey la creació de dita moneda, donchs no s'ha trobat encara lo document que l'establí.

Los que nosaltres hem trobat y als qui'ns hem referit al començar la present nota, són aquestos:

1561, 2 de novembre. — Llicencia d'encunyar moneda a Ibiça. (Arx. de la Corona d'Aragó; Reg. 4357, f. 46.)

Nos Don Phelip, etc. Per quant los dies passats, per part dels crehedors nominats de la scala de la nostra ylla de Yviça fon recórregut a nos dient quels eren llegudas dihuit pensions dels censals que tenen esmerçats sobre aqueixa vniuersitat supplicant nos humilment que attesa la gran necessitat de dita vniuersitat y que no trobauen altra forma ni manera de ser pagats de les dites pensions caygudes fossem servits de dar Licencia y facultat a la dita vniuersitat de poder batre moneda de marauedis corrents en dita Ylla fins a la summa de quatre mill ducats pera que del proceit puguén esser pagats de dites pensions rossegades. E nos haguda primer sobre aço informació attesa la dita necessitat; ab tenor de les presents, de nostra certa ciencia deliberadamente, y consulta donam licencia permis y facultat a uosaltres los Jurats, concell y vniuersitat de dita Ylla de yviça que puguén batre moneda de marauedis corrents en aqueixa Ylla fins la summa de tres mill ducats francs de despeses ab que dita moneda se faça ab interuenció de les persones que en aço acostumen entreuenir y serueixa pera dit effecte de pagar dites pensions caygudes als crehedors delles y no per altra cosa alguna, manant ab lo mateix tenor de les presents, al portant ueus de nostre general governador lloctinent de procurador real y altres qualseuols oficials nostres en dita Ylla constituits y constituidors, sots incorrimet de nostra Ira e Indignatio y pena de mil florines de oro de Aragon a nostres cofres reals aplicadors que rempre que seran requests per dits acrehedors y volent los Jurats de dita Ylla batre moneda des marauedis que corren en ella segons lorde del monedar fins a la summa de tres mill ducats, francs de despeses, nols ho impedexquen ni dèstorben, ans be hi assistexquen y entreuinguen a fi y effecte que no sen puga fer ni batre mes y que serueixa per al effecte sobredit y no per altre algu perque tal es nostra determinada voluntat; en fe y testimoni de les quals coses hauem manat despachar les presents, ab lo nostre segell comun Real en lo dors segellades. Dat. en la nostra villa de madrid a dos dies del mes de nohembre any de la natiuitat de nostre señor de mil cinçents sexantahu. — Yo el Rey.

1562, 18 d'abril. — Ampliació de la precedent llicencia. (A. C. A.; Reg. 4357, f. 964.)

Se concreta a ampliar en 500 ducats la quantitat de 3.000 fixada en

la llicencia de l'any 1561, per haver resultat aquesta insuficient pera l'objecte a que estava destinada. No la copièm integra per estar concebuda en termes iguals als de la anterior.

1622, 20 de juliol. — Llicencia als Jurats d'Ibica d'encunyar per valor de 30,000 ducats, *doblers* iguals als que ja s'havien fabricat en la illa. (A. C. A.; Cambra d'Aragó, Reg. 248, fs. 180 y següents.)

Nos Philippus etc.

Pro parte dilectorum nobis fidelium Juratorum Universitatis nostræ Insulæ Ebusi fuit reuerenter expositum dictam Uniuersitatem quamplura pati interesse sumptus et damna ex onerationibus censualium cambiorum et aliorum pensionum quarum solutioni Jura proventus et emolumenta dictæ Universitatis non sufficiunt ob idque et peccuniarum indigentiam dicta insula in dies maximis affligitur laboribus, Nobisque humiliter supplicatum quod pro tuendis et quitandis dictis cambis et aliis pensionibus solvendisque et satisfaciendis creditoribus in aliquam partem suportandisque et levandis dictis oneribus, Licentiam cudendi et fabricandi monetam vulgo *doblers*, usque ad quantitatem centum mille ducatorum francam ab omnibus juribus pro sigillo privilegii fabricaque dictæ quantitatis et aliis Regiis in sicca debendis de nostra solita benignitate concedere dignæmur, Nosque inopiæ et necessitati dictæ Insulæ succurrere volentes (ut par est), animaduertentesque fidem et servitium nostrum amorem præfatæ Universitatis, habita prius informatione a Gerente Vices nostri generalis Gubernatoris prædictæ Insulæ, et de utilitate concessionis infrascriptæ ad plenum cerciorati, eorum supplicationi modo quo infra duximus annuendam. Tenore igitur præsentis de nostra certa scientia Regiaque auctoritate deliberate et consulte Licentiam concedimus plenariamque facultatem impartimur dictis Juratis Universitatis Ebusi qui nunc sunt et pro tempore fuerint quod pro una sola vice dumtaxat quandocumque voluerint possint et valeant liceatque eis cudi seu cudi facere per operarios et monetarios aut alios officiales sicæ Regiæ eiusdem Insulæ ad quos spectet monetam vulgo nuncupatam *doblers* usque ad quantitatem triginta mille ducatorum ad rationem undecim Regalium Castellanos pro quolibet ducato dum tamen moneta ipsa sit eiusdem pensi ponderis metalli et valoris de modo et forma fabricata quæ hactenus cudi et fabricari solita est similis moneta. Hanc itaque concessionem facimus et concedimus prædictis Juratis nostræ Insulæ Ebusi sicut melius dici potest et intellegi ad illorum sanum sincerum et meliorem intellectum soluto jure sigilli pro ea debito in nostra Regia Cancellaria et francam ab omnibus aliis juribus ordinariis nobis seu Curia nostræ ratione dictæ Licentiæ et fundationis competentibus, non obstantibus quibusvis Pragmaticis prohibitionibus, legibus, privilegiis et Juribus quæ huic nostræ gratiæ et concessioni obstare possint quibus omnibus pro hac vice tantum de nostræ Regiæ potestatis plenitudine derogamus et derogatum esse volumus præsentique gratia et concessione dicti Jurati uti nequeant nisi postquam huiusmodi nostri privilegium fuerit in officio locumtenentis magistri Rationalis Curia nostræ in præfato Maioricarum Regno resgistratum. Decernimus insuper quod concessio et elargitio nostra prædicta (sit) et esse debeat dictis Juratis stabilis realis valida atque firma nullumque in iudicio et extra sentiat diminutionis obiectum defectus incommodum aut noxæ cuiuslibet

alterius detrimētum sed in suo semper robore et firmitate persistat. Qua propter spectabili nobilibus magnificis dilectisque Consiliariis et fidelibus nostris locumtenenti et Capitaneo generali Regenti Cancellariam et doctoribus nostræ Regiæ Audientiæ Advocato et Procuratori fiscalibus Procuratori Regio et Regenti Thesaurariam Vicario Baillis Alguaziriis Virgariis et portariis nec non Gerenti vices generalis Gubernatoris et aliis officialibus et ministris nostris in prædicto Maioricarum Regno et Insula Ebusi constitutis et constituendis dictorumque officialium locotenentibus seu officia ipsa Regentibus et subrogatis dicimus præcipimus et iubemus ad incursum nostræ Regiæ indignationis et ira pæneque florentiorum auri Aragonum mille nostris Regiis inferendorum ærariis quatenus nostram huiusmodi Licentiam et facultatem gratiam et concessionem et omnia et singula superius expressa et contenta in modum supradictum dictis iuratis Vniuersitatis Insula Ebusi teneant firmiter et observent tenerique et observari faciant per quoscunque contrarium nullatenus tentaturi ratione aliqua sive causa, si officiales et subditi nostri prædicti gratiam nostram charam habent et præter ira et indignationis nostræ incursum pœnam præ appositam cupiunt evitare. In cuius rei testimonium præsentem fieri iussimus nostro Regio communi sigillo pendenti munitam. Datam in oppido nostro Madriti die vigesimo mensis Iulii anno a Nativitate domini Millesimo Sexcentesimo vigesimo secundo, Regnorumque nestrorum secundo.—Yo el Rey. Etc.

1654, 20 de febrer. — Informe del Consell d'Aragó, sobre una proposta del Governador d'Ibiza referent a la moneda.

En ell s'hi llegeix: «Una de las principales causas de los ahogos y necesidades que se padecen continuamente en la isla de Ibiza, es la mala moneda de vellon que allí se labra, la qual por no tener valor intrínseco no corre en otros Reynos, ni en la isla tampoco se admite la provincial de Valencia y Mallorca ...» (A. C. A.; Cambra d'Aragó, plech 1610.)

1655, 16 de janer. — Fou reduhit lo Real de plata a billó, a sis sous, que abans en valia dotze y mitg. (Id. id. id.)

1673, 18 d'abril. — Se fa present la conveniencia de fabricar a Ibiza bona moneda nova, recullint la vella dolenta. (Id. id. id.)

1684, 18 d'abril. — Se fa saber al Consell d'Aragó que'ls Jurats d'Ibiza s'excusen de fabricar la moneda, ab diversos pretextes. (Id. id. id.)

1688, 6 d'abril. — Dictaminà el Consell d'Aragó en pro de que's concedis als Jurats d'Ibiza llicencia pera encunyar moneda de billó per valor de 60.000 lliures y's fa memoria d'altra llicencia pera encunyar-ne per valor de 50.000 que'ls havia sigut concedida en l'any 1683. (Id. id. id.)

1690, 3 de janer. — Instancia dirigida al Rey per March Ferrer, comprometenit a provehir per durant cinch anys de grans y diners a la guarnició d'Ibiza, mediant la facultat que sollicitava d'encunyar, per son compte y risch, 72.000 lliures de moneda de la illa en cada un dels dits cinch anys. (A. C. A.; Cambra d'Aragó, plech 1602.)

1690, 23 d'abril.—Informe sobre la precedent instancia, del Governador d'Ibiça Pere de Bayarte. (Id. id. id.)

La part d'aquest informe, que fa referencia a moneda, diu aixís:

«2.º punto: Si seis libras de vellon de esta Isla hacen un Rl. de a ocho, de plata antigua, etc.

»Antiguamente el Rl. de a ocho valia veinte y dos sueldos y ocho dineros de esta moneda de vellon que hera la mesma correspondencia que tiene de premio en Mallorca y Menorca, pero con el discurso del tiempo ha ido aumentándose el premio, hasta seis libras, que son ciento veinte sueldos, pero por la falta de plata se ha llegado a términos de no querer dar un Rl. de a ocho, por doce libras y en la hora presente qualquiera particular diera mas de doce por un Rl. de a ocho sin que esto lo cause la sobra del vellon, sino la escasez de la plata, originada del poco comercio que de algunos años a esta parte tiene la Isla, y la falta de asistencias la guarinición.»

«3.º punto: Que si necessita la Isla de tanto vellon como el vatimiento que pide, etc.

»En el año de ochenta y cuatro, se sirvió S. M. de permitir el resello de la moneda que corría en la Isla, y se executó, dando el valor de quatro dineros, a cada doblero, que antes valia dos, y en esta forma en trece mill setecientas y cinquenta y dos libras, diez y seis sueldos y quatro dineros que se resellaron, tubo de logro la Universidad otra cantidad como esta, que fue el aumento de moneda que hubo, y a mas de esto, la permitió S. M. que pudiese batir cinquenta mill libras, y haviendolo executado se reconoció que todavia tenían falta de vellon, y pasaron a suplicar se les permitiese el acuño de otras cien mill libras, cuiá gracia lograron en el año de mill seiscientos ochenta y ocho, y en theniendo la noticia, continuaron el sellar hasta la cantidad de noventa y una mill quatrocientas y ochenta y siete libras, que es toda la que oi se halla en vellon, y si la Universidad ha de batir las cinquenta y ocho mill quinientas y siete libras que faltan al cumplimiento de las ciento y cinquenta mill, es cierto que habrán sobrado y que no le podran ser de util el vatrse maior cantidad; porque si haviendo tampoco, aora, como refiero, se desprecia, aumentandose la suma de el, y faltando la plata seran de mucho menos estimacion, porque no corriendo fuera de la Isla, se rresolveran sus naturales a embarcar los generos, aunque pierdan en su beneficio, antes que a venderlos por el vellon, aunque sea a precio mui alto, pues con ellos lograran la introducion de ropas y otras cosas necesarias, que totalmente faltan, y aun que tengan mucho vellon no las podran alcançar, como actualmente se está experimentando.

»En quanto al beneficio que le pueda quedar a la Persona que la [pide] hacer, solo puedo decir que la Universidad compra el cobre a tres Rs. y un tercio de plata la libra, y juzgo que le bendran a costar con todos los gastos a quatro, poco mas o menos; saca de cada libra de Metal, nueve libras, en dinero, que corresponden a doce Rls. de plata, con que la ganancia viene a ser de dos tercios mas, y theniendo esta persona el mesmo gasto que la Universidad, discurro que bendria a ganar un tercio respecto a que por cada Rl. de a ocho en plata da dos en vellon, pero si se le ofrece maior gasto, sera menor su ganancia respectivamente, como asi mesmo sera maior si

logra mas barato el Metal, en una contingencia (que es facil de suceder) no se puede fijamente acertar la que podra tener, bienque siempre se puede reputar por el tercio, poco mas o menos.

»La moneda de esta Isla, de muchos años a esta parte, jamas ha sido de lei, ni se ha tenido atencion, a que tubiese peso fijo, y sucede muchas veces, en una mesma especie de la de sueldos, rendir mas una libra de Metal, que otra, cuia diferencia lo causa el maior o menor grueso de las planchas, o, la mas, o menos extension de la propia moneda, como se demuestra en los cinco exemplares adjuntos de cada sueldo, que son diferentes batimientos que se han hecho, siendo el de el número primero, metal de Mallorca, la libra del qual, ha rendido, nueve libras en moneda, el número segundo ha procedido de una cantidad de monedas del Emperador Constantino las quales se hallaron, arando en un Campo, dentro de un baso de tierra, y la Universidad las hizo sellar, y entiendo que rindieron diez libras en moneda, por una de Metal; los tres postreros, proceden de partidas, que se han traído de Italia en diferentes ocasiones, y se han sacado a once, y a doce libras, con que se bé, el poco cuidado, que se ha tenido, en que la moneda tubiese peso fijo, y creo que esto procedera, de atender la Universidad a sacar mucho beneficio, de poco gasto, sin cuidarse de otra cosa; Pero si se ha de executar la proposicion de esta Persona, será bien precí-sarla, a que no pueda sacar mas de nueve libras, por cada libra de Metal.»

1690, 16 de maig. — Informe sobre la matexa instancia del Virrey de Mallorca, Marquès de la Costa. (Id. id. id.)

La part referent a moneda, diu:

«En el 3.º el Real de a ocho siempre ha tenido igual estimacion de 6 libras, menos quando ha habido abundancia de vellon, que se han dado dies y doze libras de vellon por real de 8, sin poderse atajar por penas, y vigilancia de la justicia, paliándose conforme la necesidad de la plata.

»Sobre el 4.º Para su declaracion se ha de suponer que la moneda antigua, que tenia Ibisa, era de arambre, y sutil, de cuya fabrica no se tiene noticia, y dies y siete dobleros hacian un real, no se sabe por aora, quanto peso tienen los 17 dobleros, pero 6 L[ibras] de ellos hacian de valor, un real de a ocho, y no se puede por aora aberiguar fijo el peso de ella; pero estos años passados se ha hecho nueva fabrica de setenta y tantas mil libras de vellon, su materia de cobre puro, cada pieza es de a sueldo, hacen ciento, y veinte, Una Libra de peso, cada quinse sueldos hacen un real castellano, conque cada real de a ocho vale 6 L[ibras] sin tener valor intrinseco.

»Treinta quintales de esta ultima moneda se fabrico en Mallorca y se pago de ellos al fundidor a razon de 9 $\frac{1}{2}$ 6. la libra, que montaron con poca diferencia 1567 L[ibras] mallorquinas, con cuyo coste se grangearon = 19800 L[ibras] de vellon, que salieron de los 33 quintales de la ultima fabrica, de cuyo numero, y raçon, resulta que 72 mil L[ibras] que propone el arbitrista se le abia de permitir fundir cada año de los cinco que propone, tendria de gasto cerca de 5000 [reales] de a ocho a todo largo coste.

»Se advierte tambien, que en la ultima fabrica, que se hizo en Ibisa a mas de la que se fundio en Mallorca se llebo a dicha Isla mucha cantidad de bellon de materia de arambre mas sutil, que la de cobre, y a dos reales

por Libra de coste, en cuya materia de que se fabricase la moneda conduciendo sal a Italia, y aplicados todos los arbitrios del mercader, le costaria toda la fabrica muy limitada cantidad, que al parecer seria menos de 2 mil [reales] de a ocho para tanto beneficio, que le resultaria.

»Con cuyas premisas se responde en el 4to. punto, que con la vltima fabrica que se hizo en Ybisa, por lo que abunda la monèda, a crecido a doze Libras, el real de a ocho de las 6 L[ibras] que ha tenido de su justo valor, y el augmentar el bellon, solo serbiria a subir los precios regulares a todas cosas.

»El peso de la moneda es arbitrario, y como no tiene valor intrinseco, la que es mas permanente, se tienè por de mejor ley.»

1690, 10 juliol.—De conformitat ab los dos precedents informes, lo Consell d'Aragó donà'l seu, contrari a la pretensió d'en March Ferrer, que no tingué efecte. (Id. id. id.)

1691, 19 de janer.—Se gestionava la extinció de la moneda d'Ibiza y la seva substitució per la de Mallorca. (Id. id. plech 1610.)

Passèm ara a descriure les monedes ibicenques de la Edat Moderna no publicades pel senyor Campaner, advertint que no enclourèm en la llista d'elles algunes de les varietats que figuren en lo catàlech de la colecció del senyor Vidal Quadras, per consistir solament en petites alteracions en la forma d'alguna de les lletres o en la manera d'estar abreviades les paraules de les llegendes.

Són com segueix:

29. *Anv.*—VIIIIP en lo camp, cap, a dreta, coronat y ab barba.

Rev.—*Rastres de llegenda*; en lo camp, castell ab tres torres.

Coure: D. 16 mil.; col. de D. R. Bosch y Alsina (Barcelona).

30. *Anv.*—❖ PHI · DEI · GRA..... lo camp gastat.

Rev.—❖ VNIV..... BVSI · DNS: en lo camp y en contramarca, escut en cayró, ab tres pals; a sobre, tres punts.

Coure: D. 19 y 17 mil.; col de l'autor (dos exemplars).

31. *Anv.*—...H ·; en lo camp y dintre cercle de punts, cap sense corona ni barba, a dreta.

Rev.—.....; en lo camp y dintre cercle de punts, escut acabat en punta, ab quatre pals y ab corona de puntes.

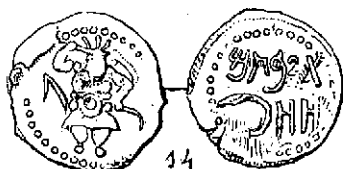
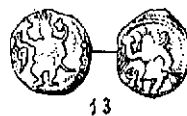
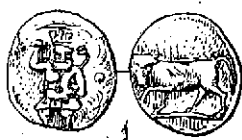
Coure: D. 24 mil.; col. de l'autor.

32. *Anv.*—.....; en lo camp y dintre cercle de punts, bust a dreta, ab bigoti y perilla y ab corona de puntes.

Rev.—.....; en lo camp y dintre cercle de punts, escut molt ample, arrodonit pels costats y per baix, ab cinch pals y ab corona de puntes.

Coure: D. 20 mil.; col. de l'autor.

33. *Anv.*—❖ CAROLVS · II..... REX N, entre dos cercles de punts: en lo camp, bust, sense barba y ab corona de puntes, a dreta: darrera, la lletra n. 20.

24

25

26

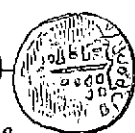
27

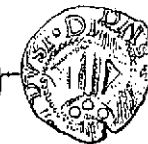
28

29

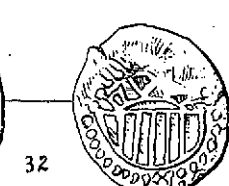
30

31

32

33

34

Rev.—✠ M... VNIVERITIS · EBVSIE, entre dos cercles de punts: en lo camp, escut quasi triangular, ab quatre pals y ab corona de puntes.

Coure: D. 27 mil. Vidal, Cat. n. 9386, l. 55, n. 8.

34. *Anv.*—✠ CAR · II · HISP · REX · ANO · 1686, entre dos cercles de punts: lo demés com el n. 33.

Rev.—✠ MAGNI · VNIVERITIS · EBVSIE ·, entre dos cercles de punts: lo demés com el n. 33, y en contramarca una torra posada entre les lletres I, A, dintre làurea.

Coure: D. 25 mil. Vidal, Cat. n. 9392, l. 55, n. 9.

Conceptuèem la moneda senyalada ab lo n. 29, igual o molt lleugera variant de la que descriu'l senyor Campaner en la obra de Heiss (1) y també en la «Num. Balear», p. 187, l. VI, n. 9. Si es axís, aquesta moneda s'ha de classificar com de Felip II (I de Ibiça) y no com de Carles I, donchs les poques lletres que's veuhen en l'exemplar del senyor Bosch y Alsina permeten llegir PHILIPPVS pero no CAROLVS. En la que dibuxa lo senyor Campaner (y en altres qu'hem tingut a les mans) no s'hi distingeix cap lletra, y aquest senyor se fona-menta pera atribuhirla a Carles I, en «la clara corona imperial y la barba que se distinguen en el busto del anverso: estos detalles juntos no pueden convenir a otro monarca que no sea al Emperador». Aquesta observació, aplicable a la moneda que dibuxa ab lo n. 10, no ho és a la n. 9, puig per més que'ns esforcèm no sabèm veurehi la corona imperial en lo bust de l'anvers. De barba en porten també les monedes ibicenques de Felip II.

Com les monedes d'Ibiça de Felip II y de Felip III tenen les llegendes iguals y en la senyalada ab lo n. 30 no's veu lo cap del rey, no's pot assegurar a quin dels dos pertany, y s'ha d'esperar a que aparegui algún exemplar ab contramarca ben conservat pera resòldreho. De la contramarca que porten no'n sabèm rès; no's veu en cap moneda de Felip IV ni de Carles II, y per lo mateix és de creure que's posà abans del regnat d'aquests monarques. Es mol fácil indiqui algún cambi de for en les monedes que la porten.

De la llegenda de la moneda senyalada ab lo n. 31, no's veu més que la lletra H. La posició que aquesta lletra ocupa en l'anvers, indica que formava part del nom PHILIPPUS, y lo bust del rey, que sembla no portar barba ni corona, porta a classificar la moneda a Felip III (II d'Ibiça). Sia d'aquest rey, sia de Felip IV, lo interessant d'ella és el tipu del revers, diferent del que figura en les monedes ibicenques de Carles I y dels tres Felips fins ara publicades, y molt semblant al que fa la seva aparició en les de major mòdul de Carles II. Aquestes darreres, per lo que dihuen els informes del Governador d'Ibiça y del

(1) A. Heiss, «Descripción general de las monedas Hispano-Cristianas, etc.», t. II, plana 277, l. 112.

Virrey de Mallorca que hem copiat, sabem que eren sous, axò és, peces de valor cada una dotze diners. ¿Ho eren també la moneda n. 31, y la n. 32 que porta lo mateix revers y que per lo dibuix del bust de l'anvers, ab bigoti y perilla, s'ha d'atribuir a Felip IV? Es molt possible. Nòtis que són de major mòdul que'ls *doblers* ibicenchs y, encare que'l seu pes és inferior al de tots o quasi tots els sous de Carles II, aquesta circumstància és de molt poca consideració, donchs de les notícies documentals que hem reunit més enrera, resulta ab tota evidència que la talla en les monedes d'Ibiça era arbitraria y que no's posava cap cuydado en que les monedes tinguessin lo pes degut.

La reforma monetaria que aquestes monedes impliquen en les encunyacions de la illa, hauria tingut lloch, per consegüent, en temps de Felip III, o ab més probabilitat en lo de Felip IV, y axís quedaria també explicada la presència en les monedes de petit mòdul d'aquest rey, y de Carles II, del nombre 6 al devant del bust. No hi ha dupte que les primeres monedes de Felip IV que s'encunyaren a Ibiça foren les fabricades en virtut de la llicència de l'any 1622, y en que eren *doblers*, axò és, peces de dos diners com les que s'encunyaven en la illa ja d'abans. Si lo nombre 6 significa que la peça valia sis diners, com presum En Campaner y creyem nosaltres, les primeres monedes de Felip IV que eren *doblers*, no podien portarlo, y les monedes que'l porten hagueren d'ésser encunyades en virtut d'una llicència posterior a la del dit any, quan els *doblers* antiehs, que en 1655 de dos diners havien passat a valer-ne quatre, arribaren a valer-ne sis, o sia mitg sou, la meytat de la peça de major mòdul.

Quasi tots los sous, o peces grosses de Carles II, porten la data 1686, lo que proba que la seva fàbrica correspon a la llicència de l'any 1683 o 1684. Seria d'interès conèixer lo text d'aquesta llicència que no hem trobat y que de segur contenia disposicions encaminades a millorar lo valor intrinsech de la moneda; disposicions que no degueren ser de l'agrado dels Jurats d'Ibiça, *que se excusaban de fabricarla*, acostumats com estaven a traure de la encunyació beneficis exorbitants encare que la moneda resultés dolenta y no la volgués ningú. A aquesta resistència potser fou degut que una bona partida d'aquells sous s'encunyés en la seca de Mallorca. De tots modos, és un fet que'ls sous de Carles II són d'un valor intrinsech molt superior al que tenen, a proporció, totes les altres monedes ibicenques, particularment que'l de les encunyades envers la meytat del segle XVII.

En los sous, a darrera'l cap de l'anvers hi ha un signe que, si no és una S inicial de la paraula *sou*, no sabem lo que significa: si fos un 4 o un 5, com algú ha presumit, aquest nombre no tindria en la moneda cap explicació plausible.

Els sous senyalats ab los ns. 33 y 34, que publiquem, tenen la particularitat, el primer, que no porta data, y el segon, que porta una contramarca.

Finalment, los sous y doblers d'Ibiça tenien lo mateix valor que'ls sous y doblers de Mallorca, donchs, com a Mallorca, un Real de vuyt castellà valia vint y dos sous y vuyt diners. Si aquesta proporció s'alterà de fet, fou, per haver estat la illa molt faltada de plata y, sobre tot, per haverse aumentat indegudament lo for de la moneda que fabricava y per haverla fabricada dolenta.

JOAQUIM BOTET Y SISÓ.

LES OBRES DE LA CATEDRAL DE BARCELONA

1298-1445

I

PRELIMINARS. — Tractantse de la *obra de la Seu*, los barcelonins havèm de limitar la tasca a dates determinades. Obra interminable, puix avuy, a més de sis cents anys de la sua inauguració, encara no està llesta. Diguintha los claustres.

Se començà nostra Catedral gòtica en 1 de maig de 1298, segons consta en la làpida de prop la porta de Sant Ivo. Sa situació fou un tant diferent de la anterior romànica. Emplaçada enfront del palau reyal, o Major, ocupà alguns carrers, part del cementiri del Paradís, palau episcopal, capella del Sant Sepulcre, altres cases y dues placetes dites de les Cireres y de la Farneria.

La nova Catedral que surgeix en lo segle XIII, filla d'un vast plan ab segell de severitat y sobrietat, marca ben bé lo poble català que s'ha format al caliu dels dos grans reys del propi segle, Jaume I y Pere II. Grandesa solidada en lo XIV ab sos altres monarques Jaume II y Pere III y època impulsora de grans construccions eclesiàstiques.

Per arreglar la planta general, fer los fonaments, pujar los contraforts del absis, capelles immediates y cripta de Santa Eulària, s'esmer-saren una serie d'anys. Malhauradament de dites edificacions se'ns han escapat los detalls.

DINERS Y RENDES PER LA OBRA DE LA SEU. — No era possible em- pendre construcció de tal magnitut, com era la Catedral projectada, sense comptar ab quantitats segures y bones rendes. Desde que's començà a treballar, lo bisbe Bernat Pelegrí hi aplicà per durant deu anys, la primera anualitat de tots los benifets que quedessin vacants al bisbat de Barcelona (7 maig 1298).

Aquest ingrés, de bones a primeres transitori, adquirí caràcter per- manent, puix se'l trovà irremplaçable. Es cert, que, en determinades ocasions se procurà abolirlo. Mes la oposició fracassà sempre. Los deu anys foren constantment prorrogats. En 1409 la disposició adquirí